

Nykykaikaan ulottuva Minamata-varoitus

■ PEKKA NUORTEVA

Hisashi Saito: *Niigata Minimata Disease*. Niigata Nippo Jigyosha 2009.

Japanin Minamatassa ja Niigatassa 1970-luvun alussa sattuneet, satoja ihmisiä järkyttävällä tavalla sairastuttaneet ja tappaneet metyylielohopeasaasteet herättivät ihmiskunnan. Tajusimme, että saastevirtojen ohjaaminen luontoon ei vahingoita vain elämää ylläpitävää luonnontaloukskoneistoa, vaan myös ihmistä.

Suomessa oli helppoa mieltää vaara todeksi, kun metyylielohopeaa löytyi vaarallisen korkeina pitoisuuksina meidänkin kaloissamme ja niitä runsaasti syöneissä ihmisissä. Löydöstä kerrottiin alkukangertelun jälkeen näyttävästi sanomalehtien otsikoissa sekä kolmessa metyylielohopeavaaraa kuvailevassa kirjassa. Aihetta käsiteltiin myös esimerkiksi Porin teatterin juhlakilpailun voittaneessa näytelmässä ja laajaa huomiota saaneessa televisiokuvaelmassa. Nämä kaikki olivat virikkeitä siihen, että ihmisen suojele yhdistettiin klassiseen luonnonsuojeluun ja ryhdyttiin puhumaan laajemmin ympäristönsuojelusta.

Japanin metyylielohopeakatastrofit olivat mielessä vielä silloinkin, kun maahamme perustettiin ympäristöministeriö. Ympäristönsuojelun globaaleissa näkymissä

metyylielohopea on edelleen mukana siinä myrkkujen ja muidenkin haittatekijöiden sumassa, jonka pelätään lopettavan maapallolla vallitseva elämä.

Tässä tilanteessa japanilainen lääkäri Hisashi Saito on katsonut aiheelliseksi nostaa ympäristönsuojelun metyylielohopeaisten alkutahtien opetukset uuteen eloon julkaisemalla Minamatan ja Niigatan tapahtumia käsittelevän kirjan. Perusolemukseltaan Saiton kirjaa voidaan pitää Japanin saastumiskatastrofien historian yksityiskohtaisen tarkkana ja huolellisesti dokumentoituna kuvauksena. Kirjalle kertyy kuitenkin lisäarvoa, koska Saito kertoo avoimesti niistä menettelytavoista, koru-
puheista ja suoranaisista valheista, joilla teollisuus ja viranomaisetkin aikoinaan peittelivät toimiansa haittoja, ja väistivät korvausvaatimuksia. Näitä seikkoja koskevan ymmärryksen Saito oli hankkinyt elämäntyössään Niigatan katastrofi-alueen lääkärinä. Kirjan kanteen tämä on painettu sanoin: ”A Local Doctors Life Work Supporting Japanese Environmental Pollution Victims in Their Struggle for Justice”.

Saiton tyylistä on selvästi nähtävissä, ettei hänen kirjoittamisensa motiivina ole ollut sensaation tavoittelu, vaan halu herättää ihmiset ymmärtämään millaisilla menetelmillä liiketaloudellisia voittoja tavoitteleva teollisuus ja sitä tukevat viranomaiset vähättelevät saastumishaittoja.

Minamatassa ja Niigatassa ammattikalastajat oli johdatettu uskomaan vankasti alueelleen tulleen teollisuuden haittattomuuteen. Sairausedemian puhjetessa he kuvittelivatkin, että heihin oli iskenyt jokin kummallinen tarttuva tauti. Koska lääkärit eivät kuitenkaan löytäneet sairaudelle mikrobiologista aiheuttajaa, kalastajissa heräsi talonpoikaisjärjen ohjaama epäily, että heidän kalastusalueelleen asettuneet kemialliset tehtaot olivat sittenkin myrkyttäneet päästöilään heidän kalansa ja kalavetensä.

Mikään taho ei kuitenkaan ollut analysoinut kalojen myrkkypitoisuuksia. Vastuuntunnoton teollisuus saattoikin näyttöjen puutteessa kiistää syyllisyytensä ja väistää korvausvelvollisuutensa. Viranomaiset eivät ryhtyneet minkäänlaisiin selvityksiin, koska silloisessa lainsäädännössä ei ollut sitovia velvoitteita elinympäristön saasteisuuden tarkkailuun. Tilanteen selvittämiseksi ei siis tehty mitään, vaikka mystiseen sairauteen sairastuneita ja kuolleita oli varsin runsaasti. Epidemian alkuvaiheessa ei edes vaivauduttu laskemaan uhrien lukumäärää. Myöhemmin Niigatan ja Minamatan uhrien yhteenlasketuksi määräksi todettiin peräti 41 065 henkilöä.

Niigatassa toimiva lääkäri, tohtori Hisashi Saito kohtasi potilaita hoitaessaan runsaasti kalastajia, joilla oli pahoja hermoston toimintaa estäviä ja kouristuksia aiheuttavia myrkytysoireita. Hän näki, millaisiin sosiaalisiin ja taloudelli-

siin vaikeuksiin sairastuneet kalastajat ajautuivat menetettyään puhe- ja liikuntakykynsä sekä tämän seurauksena myös työkykynsä ja ansiotulonsa.

Saiton myötätuntoista suhdetta kalastajiin kuvaa se, että kun Saito oli saapunut tarkkailijana kalastajien ammattiyhdistyksen vuosikokoukseen, nämä valitsivat yllättäen hänet puheenjohtajakseen. Saito pystyikin antamaan asiantuntijuudellaan uudenlaista pontta kalastajien vaatimuksille, kun nämä tahtoivat yliopiston tutkijoiden, viranomaisten ja lainoppineiden selvittävän, mikä oli aiheuttanut kalastajiin iskeneen epidemian. Oma-aloitteisesti mainitut tahot eivät olleet asiaan puuttuneet, mutta heidät saatiin töihin itsepäisesti jatkettulla painostuksella.

Selvittelyssä törmättiin kuitenkin heti siihen, että lainsäädäntö velvoitti viranomaisia ja yhteiskunnan muita toimijoita tekemään kaikkensa talouselämän ja teollisuuden etujen turvaamiseksi. Sen katsottiin kohottavan koko kansakunnan elintasoa ja edistävän hyvinvointia. Läkityksistä ei löytynyt juuri mitään tukea teollisuuden myrkkypäästöjen kieltämiselle ja saastuttamisella aiheutettujen vahinkojen korvaamiselle. Lainsäädännön uudistaminen vei kauan aikaa.

Nyt ilmestyneessä kirjassaan Saito kuvaa, miten Niigatan katastrofin syy saatiin kuitenkin lopulta selvitettyksi. Tutkijat pystyivät yhdeksän kuukauden työskentelyn perusteella kiistattomasti toteamaan katastrofin syyksi kaloihin ja ihmisiin kertyneen, hermostoa turmelevan metyylielohopean. Tutkimuksen paljastamia epäkohtia ei kuitenkaan päästy välittömästi korjaamaan. Tulosten julkaisemis-

ta nimittäin jarrutettiin ja ne leimattiin epäluotettaviksi. Tuloksia kyseenalaistettaessa nostettiin painokkaasti esiin muun muassa, että metyylielohopea esiintyi kaloissa ja ihmisissä myös saastuttavan teollisuuden yläpuolisella vesistöosuu- della. Tutkijat selvittivät, että metyylielohopea oli rikastunut kute- maan nouseviin lohiin jo vesistön alajuoksulla. Sieltä metyylielohopea siirtyi kutuvaelluksella olevien lohien lihaksistossa ohi saastuttavien tehtaiden aina yläjuoksun kutu- alueille asti ja siellä edelleen kutu- lohia syöviin ihmisiin.

Teollisuus nosti esiin myös väitteen, että huomattava osa kaloista löytyneestä metyylielohopeasta olisi peräisin maataloudessa käytetyistä torjunta-aineista. Väitteen tueksi lavastettiin rantapellon tuntumaan runsaasti tyhjiä torjunta-ainekansistereita. Tämäkin väite pystyttiin torjumaan tutkimuksella.

Viranomaisilta kului tutkijoiden saaman tuloksen vahvistamiseen kaksi ja puoli vuotta. Sen jälkeen muovattiin päästörajoitukset ja elintarvikehygieeniset turvarajat sellaisiksi, että niiden noudattaminen ei aiheuttaisi teollisuudelle kohtuuttoman suuria taloudellisia rasituksia. Ratkaisun perusteeksi todettiin, että oikeudenkäytössä on toki aina otettava tasapuolisesti huomioon molempien osapuolten etu.

Korvausten maksu haluttiin rajoittaa sellaisiin vakavimmin sairastuneiden uhrien sairaala- ja lääkekuluihin, jotka olivat kuitenkin todennettavissa. Katsottiin, että kalastajien vaatimat korvaukset kivusta ja särystä sekä sairauden aiheuttamasta työkyvyn menetyksestä rasittaisivat kohtuuttomasti valtakunnallisesti tärkeän teollisuusalan kannattavuutta. Li-

säksi todettiin, ettei lainsäädännöstä edes löydy sellaisia pykäläiä, jotka selkeästi pakottaisivat teollisuuden maksamaan täyden korvauksen saasteiden sairastuttamille ihmisille.

Korvaukseen oikeutetuiksi katsottiin vain Minamata-sairauden kantajat. Sairausoireiden voimakkuus vaihteli kuitenkin rajun tappavasta sairaudesta niin lieviin liikuntahäiriöihin, että niitä ei enää voinut perustellusti nimittää Minamata-sairaudeksi. Teollisuus suostui maksamaan korvauksia vain niille potilaille, joilla esiintyi Minamata-sairauden kaikki klassiset osoireet. Potilaat, joilla oireisto ei ollut täydellinen, jäivät ilman korvauksia, vaikka heidänkin terveydentilansa saattoi olla todella huono. Tällä tavoin kaavoihin kangistettu diagnostiointi ei ole lääketieteen normaali- käytännön mukaista. Niigatassakin siitä luovuttiin katastrofin loppuvaiheessa. Kun Minamata-sairauden uhrit eivät saaneet korvausta työkykynsä menetyksestä, heidän perheensä ajautuivat köyhyyteen. Minamatan ja Niigatan teollisuuskaan ei selvinnyt katastrofeista tappioitta. Liiketaloudellinen kannattavuus ja teollisuusjohtajien yhteiskunnassa nauttima arvostus laskivat rajusti.

Ympäristönsuojelun tärkeys opittiin kuitenkin ymmärtämään. Tämän opetuksen merkitystä on yleisesti korostettu hokemalla sanontaa: ”Minamatan ja Niigatan kalastajat eivät kärsineet turhaan”. Tämän päivän menoa kriittisesti tarkkaileva ympäristönsuojelija joutuu kuitenkin hätkähtäen toteamaan, että elämän perusedellytyksiä turmeleva meno jatkuu Minamatan ja Niigatan opetuksista huolimatta melkein entiseen tapaan.

Harjoitamme yhä uraanin esiin

kaivamista, sen rikastamista, ydinvoimaloiden rakentamista, ydinaseiden valmistamista ja ydinjätteiden varastoimista liian ohuisessa kuparikapseleissa aivan liian lähellä maan pintaa. Puolustelemme näitä toimia Minamatan ja Niigatan tyyliin esitetyillä korusanaisilla valheilla. Olemme myös valmiita kaivoslain sanelemin ottein ja säälettävän pienin korvauksin häätämään ihmiset kodeistaan, työpaikoistaan ja rakkaasta elinympäristöstään, jotta uraanikaivokselle avautuisi työtilaa. Emme uskalla edes ajatella sitä mieletöntä tuhoa ja kauhua, joka syntyisi, jos käytäisimme ydinaseita siihen tarkoitukseen, mihin ne on valmistettu.

Edesvastuuttomasti poltamme myös yhä kivihiltä, öljyä ja suoturvetta, vaikka tiedämme niistä vapautuvan hiilidioksidin aiheuttavan maapallon elonkehässä tuhoisaa ylikuumenemista. Tiedämme, että voimme halutessamme pysäyttää meneillään olevan jättiläismäisen ympäristöräjähdysvaimen lopettamalla öljyn ja kivihilen polton. Tiedämme myös, että lopettaminen on täysin mahdollista.

Tällaista menoa puolustelemme Minamatan ja Niigatan mallin mukaisilla hurskastelevilla korupuheilla, joilla levitämme uskoa siihen, että voisimme saada ilmaston lämpenemisen pysähtymään vähentämällä sieltä täältä hiilidioksidipäästöjä. Ilmaston lämpeneminen saadaan pysähtymään kuitenkin vasta kun päästövähennykset nousevat suuremmiksi kuin fossiilisten polttoaineiden käytöstä vapautuvat hiilidioksidimäärät.

Kirjoittaja on Suomen ensimmäinen ympäristönsuojelun professori (emeritus).